

**СЛОВО ПРО ПІАНІСТА –
ВИКОНАВЦЯ І ПЕДАГОГА
(ІЛЛЯ ІСАКОВИЧ ТАМАРОВ)**

Висвітлено різнобічну діяльність піаніста і викладача Київської консерваторії І. Тамарова. Наведено відгуки-характеристики сучасників піаніста – його колег та учнів, а також документи, які стосуються різних віх життя і діяльності І. Тамарова.

Ключові слова: педагог, Київська консерваторія, фортепіанне виконавство.

Кира Шамаева. Слово о пианисте – исполнителе и педагоге (Илья Исакович Тамаров). Освещена разносторонняя деятельность пианиста и преподавателя Киевской консерватории И. Тамарова. Приведены отзывы-характеристики современников пианиста – его коллег и учеников, а также документы, касающиеся разных вех жизни и деятельности И. Тамарова.

Ключевые слова: педагог, Киевская консерватория, фортепианное исполнительство.

Kira Shamayeva. A Word about the Pianist – Performer and Pedagogue (Ilya Isakovych Tamarov). In the article life and different activities of pianist and pedagogue I. Tamarov are covered. The author also represents reflections of his colleges, friends and pupils. The archive documents that are in touch with his studying in Kyiv Conservatory are published.

Keywords: pedagogue, Kyiv Conservatory, piano performance.

Талановитий музикант, піаніст, яскравий майстер ансамблевого виконавства Ілля Ісакович Тамаров належить до ушлюблених вихованців Київської консерваторії, записаних до літопису першого півстоліття від заснування до середини 60-х років минулого століття. Ілля Ісакович стояв біля витоків кафедри камерного ансамблю, був одним з перших членів створеного колективу, як провідний педагог упродовж

1930 років навчав студентів гри в ансамблі. Ілля Ісакович залишив, хоч фрагментарні, але безцінні, єдині на свій час згадки про історію кафедри.

Ілля Ісакович Тамаров народився 17/30 березня 1899 року в Чернігові. У 13-річному віці (1912) він вступив до Київського музичного училища ІРМТ у клас К. М. Михайлова, у 1913 перейшов до щойно відкритої Консерваторії. Одночасно з музичною хлопець здобував загальну освіту в гімназії при Консерваторії. Про музичні успіхи говорить виступ (26 квітня 1918 року) в залі Купецького зібрання, де було виконано баладу *соль мінор* Ф. Шопена (програма концерту збереглася в архіві НМАУ ім. П. І. Чайковського). Піаніст зростав в атмосфері бурхливого музичного життя міста. Через 50 років Ілля Ісакович згадував свої враження від концертів піаністів Олександра Скрябіна, Сергія Рахманінова, Артура Рубінштейна, скрипалів Яші Хейфеца, Фріца Крейсlera, віолончеліста Пабло Казальса, співачки Ніни Кошиць, диригентів Василя Сафонова, Сергія Кусевицького, сонатного вечора Анни Єсипової і Леопольда Ауера з творів Л. ван Бетховена. А в Консерваторії у концертному залі студенти спілкувалися з «учнем Танєєва, великим знавцем поліфонії» (І. Тамаров) Болеславом Яворським (його ідеї «пробуджували думку, спонукали доходити до суті твору, розширювали наш музичний обрій»¹), учнем Ф. Бузоні та другом Е. Петрі Григорієм Беклемішевим, вихованцем А. Єсипової Сергієм Тарновським. «Періодичні концертні виступи Г. Нейгауза, П. Коханського, Ф. Блюменфельда, З. Лодій (прекрасна камерна виконавиця) були для нас, студентів, чудовою школою майстерності виконавства», – згадував Ілля Ісакович².

Організатором, натхненником академічного і концертного життя навчального закладу був його директор композитор

¹ Тамаров И. И. Что сохранила память / И. И. Тамаров // Научный вестник Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского. – Вип. 101 : Зі спадщини Майстрів. Книга друга : наукове видання. – К., 2012. – С. 381.

² Там само.

Рейнгольд Моріцович Глієр. Ілля Ісакович залишив важливі свідчення про ставлення видатного музиканта до мистецтва ансамблевої гри. «Крім класу композиції, Р. М. Глієр керував також оркестровим і оперним класами. Надалі він консультував студентів по класу камерного ансамблю. Ця дисципліна була винятково добровільною. Студенти самі вибирали й готували камерні твори. Коли твір був загалом засвоєний, Р. М. Глієр прослуховував і надавав цінні вказівки стосовно фразування, стилю, специфіки навичок спільної гри. Пам'ятаю як мені й товаришам по ансамблю доводилося консультуватися у Р. М. Глієра. Ми виконували тріо Бетховена Ре-мажор і його сонату для скрипки і фортепіано № 5. Як проникливо, ретельно пояснював нам сутність цих творів. Все ставало ясным, зрозумілим і наприкінці уроку твір ставав інакшим»¹.

У 1920 році Ілля Тамаров закінчив Консерваторію, про що отримав такий документ:

«Свидетельство. 27 августа 1920 г.

Художественный Совет Киевской консерватории сим свидетельствует, что Гимол Ицкович Тамаров, родившийся 17 марта 1899, обучавшийся в Киевской консерватории, назначенный к испытанию, на основании § 73 Устава консерватории, выдержал публичное испытание по установленной для получения программы и на выпускных экзаменах оказал следующие успехи: в главном, избранном для специального изучения предмете – игре на фортепиано (по классу профессора Михайлова К. М.) отличные, других (обязательных) предметах – энциклопедия, эстетика отличные (5), инструментовке очень хорошие (4 ½) и истории музыки – хорошие (4); представил удостоверение гимназии при консерватории от 26 августа за № 123. Вследствие сего и на основании §§ 71 и 73 Устава консерватории РМО постановлением

¹ Тамаров И. И. Что сохранила память / И. И. Тамаров // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 101 : Зі спадщини Майстрів. Книга друга : наукове видання. – К., 2012. – С. 375–376.

Художественного Совета Киевской консерватории 24 июня 1920 г. г. Тамаров Гимол удостоен диплома на звание Свободного художника. Удостоверением чего дано Тамарову Гимолу сие свидетельство, которое при получении диплома должно быть представлено обратно. Директор консерватории Глиэр. Инспектор Михайлов»¹.

Іллю Ісаковича залишили при Консерваторії «ад'юнктом віртуозного відділу при професорі Ф. М. Блюменфельді». Гра долі в тяжкий період історії Києва подарувала місту присутність цього великого музиканта. У молоді роки, навчаючись в Петербурзькій консерваторії, і в подальшому Фелікс Михайлович творчо спілкувався з корифеями російського мистецтва – М. Римським-Корсаковим, В. Стасовим, О. Бородіним, А. Рубінштейном, О. Глазуновим. В особі Ф. М. Блюменфельда, який приїхав до Києва 1918 року, з'явився композитор (автор симфонічної, фортепіанної і вокальної музики), диригент – перший виконавець багатьох симфонічних творів О. Скрябіна, пропагандист російського оперного мистецтва (М. Мусоргський, М. Римський-Корсаков, О. Бородін) у Європі, піаніст, для якого не існувало неможливого для виконання на фортепіано, ансамбліст-акомпаніатор, рівний талантом своєму геніальному партнеру Федору Шаляпіну. З музикантом такого масштабу пощастило І. Тамарову спілкуватися протягом двох років. Природний талант молодого піаніста опинився в благодатній доброзичливій атмосфері високого професійного мистецтва. Вдячний учень згадував: «Ніколи не забуду цього видатного музиканта-педагога. Спілкування з ним багато що дало для мого музичного розвитку, у підходах до творчого вивчення виконуваного. Крім наших занять Фелікс Михайлович багато й цікаво розповідав про свої зустрічі з М. А. Римським-Корсаковим <...> Він багато грав мені по партитурах Ріхарда Штрауса, Скрябіна <...> Читав він партитури просто феноменально, досягаючи при цьому на роялі дивовижного розмаїття

¹ Свидетельство о присвоении звания свободного художника. 27 августа 1920 г. // Особова справа І. І. Тамарова. – ДАМК. – Ф. Р-810. – Оп. 2. – Спр. 143.

оркестрових звучань. До речі, у заняттях зі мною Ф. Блюменфельд при роботі над твором прагнув до багатоманітності барв, вказуючи, що це грає кларнет, скрипка, валторна або інший інструмент. Це спонукало мене більш чутливо шукати різних тембрових звучань при виконанні творів на роялі»¹.

Програми, підготовлені під керівництвом Ф. Блюменфельда, молодий музикант виконував у клавірабендах у 1922–1924 роках. 1922 року Ілля Ісакович почав працювати в Консерваторії викладачем спеціального фортепіано. З реорганізацією закладу перейшов на роботу до Музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка, згодом повернувся до Консерваторії. З 1934 працював викладачем спеціального фортепіано і камерного ансамблю. У 1935 був затверджений у вченому званні «доцента гри на фортепіано». У роки війни (X. 1941 – VIII 1944) І. Тамаров, перебуваючи в евакуації, працював в Ташкентській консерваторії, де не тільки викладав гру на фортепіано, керував класами камерного ансамблю і концертмейстерства, але з нахненням пропагував російську класичну музику. Від ректора Консерваторії він отримував подяки «за участие в концерте и оперном спектакле, посвященном творчеству Чайковского»², «за успешный показ оперного класса и концерта из произведений Римского-Корсакова»³. Після повернення до Києва Ілля Ісакович до останніх днів життя працював педагогом на кафедрі камерного ансамблю. У 1954 році його було обрано виконуючим обов'язки професора. Помер Ілля Ісакович 30 березня 1966 року і похований на Байковому кладовищі.

Про творчий доробок Іллі Тамарова його колеги писали: «Тамаров Илья Исаакович с 1920 ведёт непрерывную педагогическую работу и в то же время ведет исполнительскую рабо-

¹ Тамаров И. И. Что сохранила память / И. И. Тамаров // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 101 : Зі спадщини Майстрів. Книга друга : наукове видання. – К., 2012. – С. 382.

² 30. XI. 1943. Особова справа І. І. Тамарова. – ДАМК. – Ф. Р-810. – Оп. 2. – Спр. 143.

³ 29. IV 1944. Там само.

ту, являясь особенно выдающимся пианистом-ансамблистом. Многие годы успешно вел класс специального фортепиано, а затем специализировался на преподавании камерного ансамбля, который ведет уже 12 лет. В этой области он достигает прочных результатов у студентов, что неоднократно отмечалось председателями ГЭК», – характеризував свого колишнього учня К. М. Михайлов¹. Директор Консерваторії А. М. Луфер оцінив свого колегу: «Тамаров Илья Исаакович доцент кафедры камерного ансамбля. Чрезвычайно опытный педагог, широко знающий камерную литературу. Добивается больших результатов у студентов в работе над камерными ансамблями и в классе концертмейстерства. Хороший пианист и отличный аккомпаниатор и концертмейстер»².

Усе життя поряд із педагогікою активною сферою діяльності Іллі Ісаковича було виконавство. Протягом 1920-х років він брав участь у концертній діяльності Товариства імені М. Д. Леонтовича. На одному з вечорів виконував твори М. Вериківського³. У 1928–1941 рр. І. І. Тамаров працював у Київській філармонії, був постійним партнером більшості гастролерів, про що писав в автобіографії: «Кроме педагогической работы я все время интенсивно выступал в концертах филармонии как пианист-солист и ансамблист. Много выступал с лучшими солистами Советского Союза и заграницы (Сибиряков, Цесевич, Долива, Литвиненко-Вольгемут, Максакова, Паторжинский, Степанова, Держинская, Лемешев, Козловский, Майнарди, Марешаль⁴) в качестве ансамблиста-аккомпаниатора. Мои выступления были в свое время отмечены положи-

¹ Михайлов К. М. Характеристика Тамарова И. И. // Особова справа І. І. Тамарова. – ДАМК. – Ф. Р-810. – Оп. 2. – Спр. 143.

² Луфер А. М. Характеристика Тамарова И. И. // Там само.

³ Музичне товариство ім. М. Д. Леонтовича. Документи по влаштуванню «Суботників» з демонстрацією нових недрукованих творів композиторів та письменників. – ІР НБУВ. – Ф. 50. – Од. зб. 583. – Арк. 2.

⁴ Енріко Майнарді і Морис Марешаль – видатні італійський і французький віолончелісти. Обидва гастролювали в містах Радянського Союзу в 1930-ті роки).

тельно прессой. Принимал участие во всеукраинских и всесоюзных конкурсах исполнителей и музыкантов в 1933–1935 годах, был отмечен и премирован Наркомпросом УССР. Много выступал в шефских концертах для Красной Армии, в госпиталях, на заводах. За шефскую работу был награжден почетными грамотами ЦК союза работников искусств, Всесоюзного комитета по делам искусств при СНК СССР 1938 и 1943. Отмечен указом по Черноморскому флоту (1938), Среднеазиатскому военному округу (1944), награжден почетной грамотой Верховного Совета Узбекской ССР за проведение декады среднеазиатской музыки в Ташкенте. За качество педагогической работы отмечен руководством Ташкентской консерватории»¹.

Про творчу діяльність І. Тамарова 1930-х років – передвоєнний період згадує професор Рада Остапівна Лисенко (згодом вона була його ученицею в класі камерного ансамблю): «У Іллі Ісаковича був бездоганний піанізм. Прекрасний чутливий ансамбліст-акомпаніатор. Без перебільшення Ілля Ісакович був центральною фігурою Київської філармонії. Акомпанував усім і все. І навчання в нього було радістю»².

У серпні 1945 року Ілля Ісакович разом із делегацією артистів Київського оперного театру був відряджений до Німеччини, де київські митці «обслуговували особовий склад групи радянських окупаційних військ»³. Подяка за концерти артистам, які подарували «воинам-победителям часы огромного удовольствия и радости»⁴; була надіслана тодішньому голові Раднаркому УРСР М. С. Хрущову за підписом маршала Радянського Союзу Г. К. Жукова. «Милые и дорогие нашим сердцам украинские песни как победный гимн звучали здесь, на немецкой земле, на земле тех, кто возомнил себя господами мира, хотел поработить народы Советского Союза, в том числе вели-

¹ Тамаров И. И. Автобиография // Особова справа І. І. Тамарова – ДАМК. – Ф. Р-810. – Оп. 2. – Спр. 143.

² Лисенко Р. О. З особистої бесіди з автором статті

³ Особова справа І. І. Тамарова – ДАМК. – Ф. Р-810. – Оп. 2. – Спр. 143.

⁴ Там само.

кий український народ. 11 августа 1945 г. Берлин»¹. Небагато хто отримував такі подяки. Але і про цю ніхто ніколи не згадував, ніхто не знав. Надзвичайно скромна, шляхетна людина.

У ювілейний, 1954, рік М. І. Глінки подяку Іллі Ісаковичу висловила Спілка радянських композиторів України за участь у концерті, присвяченому композиторові. У 1950–1960-ті роки в консерваторських концертах Ілля Ісакович виступав у дуеті зі своїм колегою і давнім другом Яковом Давидовичем Фастовським. Пріоритетною залишалася російська музика. Музиканти виконували сюїти Рахманінова, твори Арєнського («Портрети»).

Ія Сергіївна Царевич згадувала свого старшого колегу по кафедрі як музиканта яскравого таланту, з високим професійним тонким смаком, широкою ерудицією, вірного обраному ним жанру музики².

Мені пощастило в далекі 1950-ті бути ученицею Іллі Ісаковича. Тиждень до наступного уроку іноді здавався занадто довгим. У класі, просякнутому музичною атмосферою, завжди зустрічала доброзичлива посмішка, тепле привітання. А далі конкретне і образне слово-вказівка, спрямоване до того чи іншого ансамбліста, об'ємне, колоритне, надзвичайно виразне звучання при дотику вчителя до клавіш. У нього були м'які, пухленькі, еластичні руки. У пам'яті залишилися відчуття насолоди і азарту від пошуку збалансованості ансамблю тріо Л. ван Бетховена і М. Глінки, сонат для скрипки і фортепіано Ф. Шуберта, С. Танєєва і С. Франка.

Низький уклін моєму Вчителеві за уроки музики, за спілкування. Шкодную, що майже нічого не знала про те, що написано в цьому нарисі. Багато про що не спитала, багато про що не почувала.

¹ Особова справа І. І. Тамарова – ДАМК. – Ф. Р-810. – Оп. 2. – Спр. 143.

² Царевич І. С. З історії кафедри камерного ансамблю Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського / І. С. Царевич // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 87 : Проблеми камерно-ансамблевого виконавства : зб. ст. – К., 2010. – С. 255–256.

Після зустрічі з Г. Г. Нейгаузом (початок 1960-х років)

Перший ряд (зліва направо): 3. І. Тамаров. 5. І. Іхілевич. 6. Е. Ткач. 7. Г. Нейгауз. 8. М. Карцуб. 9. Я. Фастовський. 10. Є. Ржанов. 12. Ю. Лішанський.

Другий ряд (зліва направо): 1. В. Рухман. 3. В. Стецюра. 9. Н. Бурчик. 10. Н. Протопопова. 11. Н. Шевченко? 13. Л. Клюєва.

Список використаних літератури і джерел

1. Музичне товариство ім. М. Д. Леонтовича. Документи по влаштуванню «Суботників» з демонстрацією нових недрукованих творів композиторів та письменників. – ІР НБУВ. – Ф. 50. – Од. зб. 583.

2. Особова справа І. І. Тамарова. – Державний архів м. Києва. – Ф. Р-810. – Оп. 2. – Спр. 143.

3. Тамаров І. І. Что сохранила пам'ять / І. І. Тамаров // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 101 : Зі спадщини Майстрів. Книга друга : наукове видання. – К., 2012. – С. 372–388.

4. Царевич І. С. Історія становлення кафедри камерного ансамблю / І. С. Царевич // Академія музичної еліти України: Історія і сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – К.: Муз. Україна, 2004. – С. 496–503.

5. Царевич І. С. З історії кафедри камерного ансамблю Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського / І. С. Царевич // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 87: Проблеми камерно-ансамблевого виконавства: зб. ст. – К., 2010. – С. 249–268.

6. Шамаєва К. І. Тамаров Ілля Ісакович / К. І. Шамаєва // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 101: Зі спадщини Майстрів. – Кн. 2. – К., 2012. – С. 468–470.